

# Antisemitismens rødder

*Af Carl Th. Dreyer*

I aften kaares filminstruktør Carl Th. Dreyer til Studenterforeningens æreskunstner. I den anledning vil Lily Weiding og Mogens Wieth læse nogle scener af hans manuskript til en film om Jesus, som er blevet til ud fra ønsket om at skabe en bedre forståelse mellem jøder og kristne. I denne kronik fortæller Carl Th. Dreyer lidt om, hvordan antisemitismen begyndte, og hvordan den er blevet holdt ved lige gennem snart 1900 aar, indtil den i 1941—45 kulminerede i de berygtede nazistiske mordorgier i Auschwitz.

DEn pinligt samvittighedsfulde og pligtloftdydende embedsmand, Rudolf Höss, hvis selvbiografi „Kommandant i Auschwitz“ nylig er udsendt paa dansk, blev i 1941 kaldt til et møde med Heinrich Himmler, der meddelte, at „der Führer“ havde besluttet sig til en „endelig løsning“ af det jødiske spørgsmål, og at Himmler paa sin side havde besluttet at betro planens udførelse til Herr Höss.

Med denne besked rejste Herr Höss tilbage til Auschwitz. Efter at have foretaget visse beregninger bestilte han hos firmaet TOFF og SÖHNE i Erfurt fire krematorier med tilhørende ovne og gaskamre til opstilling snarest.

De fire krematorier var i stand til at brænde 12.000 lig pr. dag, saaledes at det altsaa blev muligt at brænde 4.380.000 lig om aaret. I perioden maj—august 1944 kunne imidlertid selv disse fire ovne ikke tilfredsstille behovet, saa visse transporter af ungarske jøder maatte effektueres ved hjælp af baal i fri luft. Det er paa denne maade, at man i august 1944 naar op paa det betragtelige tal af 34.000 brændinger paa en enkelt dag.

I sin selvbiografi skriver Höss følgende:

„Jeg vil gerne bemærke, at hvad mig angaar, har jeg aldrig næret hadfulde følelser over for jøderne. At føle had er ganske fremmed for mig.“

Naar ens kvalme har fortaget sig, griber man sig til hovedet og spørger: hvordan er dog antisemitismen kommet ind i verden? Hvad er dens oprindelse, dens baggrund?

For at søge disse spørgsmål besvaret, maa vi gaa godt og vel 1900 aar tilbage i tiden. Tilbage til Gulgatha. Ogsaa her blev jøder aflivet. En af dem var jøden Jesus. Ogsaa for ham var en „endelig løsning“ blevet fundet — troede de da, romerne.

At Jesus korsfæstedes var ikke et udslag af antisemitisme. Begrebet var endnu ikke opfundet. Nej, Jesus led døden paa korset som politisk oprører. Hans tilhængere udbredte hans lære, og det lille brodersamfund udviklede sig til en sekt, der fik navnet nazaraerne. Det er værd at mærke sig, at, at det ikke var en kristen sekt, men en jødisk sekt. Kristendommen som teologisk begreb eksisterede ikke endnu. Med-

lemmerne af sekten var allesammen jøder, der overholdt jødernes lov „Thoraen“ og rettede sig efter alle de ceremonielle forskrifter.

Der indtraf nu nogle nok saa dramatiske begivenheder inden for sekten, som skulle faa afgørende betydning for dens fremtid. Syv hellenistiske jøder, der var kommet til Jerusalem, blev optaget i sekten. En af dem, Stephan, indfandt sig en dag i en af Jerusalem's synagogor og kom i skænderi med nogle farisæere, over for hvem han fremhævede den korsfæstede Jesus paa præsteskabets bekostning. Nogle tempelro jøder indklagede Stephan for det jødiske raad. En af disse tempelro var, efter hvad der paastaas, en teltmager ved navn Saul (fra Tarsus). Han menes ogsaa at have været med, da Stephan blev ført uden for byen og stenet.

Saul var ung, saa det er muligt, det er første gang, han har overværet et mord ved stening, og da han med sit impulsive temperament næppe har indskrænket sig til at være passiv tilskuere, er det sandsynligt, at steningen hos ham selv har fremkaldt en angerkrise, som psykologisk forklarer det „himmel-

ske syn" han mødte paa vejen til Damaskus. Jesus viste sig for ham og tiltraabte ham: Saul, Saul, hvorfor forfølger du mig? Han faldt til jorden og blev slagen med blindhed. Først tredjedagen derefter blev han atter seende. En mand af nazaraænes sekt aabnede hans øjne og formædte ham til ikke at være *imod* men *for* den nye tro. Efter stor slælekamp bestemte Saul sig til at gaa over til nazaraerne.

Paa et meget tidligt tidspunkt synes det at have staaet Saul klart, at hvis nazaraerne ikke skulle forblive en lille jødisk sekt, der for eller senere ville gaa i opløsning og smuldre bort af mangel paa tilgang, maatte man anlægge nye synspunkter. Hvorfor kunne man vente tilgang, hvis ikke blandt hedningerne uden for Palæstina og da især inden for grænserne af det udstrakte romerrige? Men en saadan opgave kunne kun løses af en hellenistisk jøde, der talte hebræisk lige saa godt som græsk, og som var fortrolig med de hedenske folks indstilling til religion og moral — prædikant og agitator. Saul kendte en mand, der var opgaven voksen, Saul hed manden, men han skulle snart tage navneforandring til Paul. Samtidig udnævnte han sig selv til apostel. Han blev kaldet til Antioch, hvor han havde mange tilhængere. Disse ønskede ikke at kaldes nazaraere og valgte at kalde sig kristne. Det er første gang, vi møder denne betegnelse. Den kristne menighed besluttede nogen tid senere at sende Paul ud paa en missionsrejse til de omliggende hedenske lande, og Paul fik derved sit højeste ønske opfyldt.

Hvad var nu Pauls første indtryk af det fremmede miljø? Mon han ikke først og fremmest var overrasket over saa mange jøder, han

traf? Forklaringen var, at størsteparten af det jødiske folk ikke boede i Palæstina, men udenfor. Man regner: i Palæstina tre millioner og udenfor: tre en halv million, deraf naturligvis langt de fleste inden for Romerriget og dets provinser i Europa, Lilleasien, Ægypten og Nordafrika. Disse jøder havde i de fleste byer deres egne synagoger. Jøderne i det fremmede følte sig overhovedet stærkt bundet til deres tro og dergennem ogsaa til Jerusalem og Templet, der var det religiøse centrum for alle jøder — hvor i verden de saa boede. Jøderne uden for Palæstina holdt ikke bare fast ved deres tro, opmuntret af præsteskrabet i Jerusalem propagerende de i tiden før og efter Jesus voldsomt for at vinde udbredelse blandt hedningerne, og ikke uden held. Naar saa mange hedninger fandt vej ind til jødedommen, skyldtes dette dels, at der stod respekt om den jødiske tro og dels, at der raadede en vis religiøs gæring blandt hedningerne selv. De gamle guders og gudinders anelse var paa retur. Ingen tog dem alvorligt længere. Sammen med ringeagt for guderne voksede der hos de dannede hedninger en ubevidst længsel frem efter en ny tro, der gav garantier for fremtiden. Medvirkende hertil var uden tvivl stolkerne, hvis filosofi forberedte jørbunden for kristendommen, idet deres tanker laa tæt op ad de bærende ideer i den kristne lære. *Posidonius* var saaledes naaet saa langt, at han troede paa kun én gud „der er inden i os, i vore hjerter“.

I hvert fald laa vejen aaben for Paul og hans nye religion. Han indsaa, at kristendommens store chance laa i, at den tilfredsstillede et stærkt brændende behov i tiden. Derfor gjaldt det om at smede, mens jernet

var varmt. Hedningerne hungrede efter en ny religion, men helst en, der ikke gjorde tilværelsen alt for besværlig. Den jødiske tro forlangte i sin mest krævende form overholdelsen af ikke færre end 613 bud (som selv fødte jøder havde vanskelighed ved at overholde). Hvad gjorde Paul? Han lod simpelthen kravet om tro paa Jesus træde i stedet for de 613 bud, saa var der ikke flere problemer fra den kant. Med de 613 bud bortfaldt ogsaa budet om omskærelse og spiseforbudet. Paul ville med sin kristendom gøre tingene lettere baade for de hele hedninger og for de halve jøder, og — set med jødiske øjne — tør man nok sige, at dette lykkedes ham til fuldkommenhed. Paul beholdt for kristendommen kun to skikke: Daaben og fællesmaaltidet.

De jøder, der i deres hjerter var forblevet tro mod den fædrene religion, følte sig naturligvis i deres inderste krænkede over den letfærdighed, hvormed Paul affærdigede religiøse spørgsmål, som for dem var af den allerstørste betydning. Havde Jesus ikke selv sagt: "Oder ikke, at jeg er kommet for at opløse loven. Jeg kom ikke for at tilintetgøre, men for at opfylde." Men hvad gør Paul? Han fejler hele loven væk!

Det er forstaaeligt, at Pauls adfærd vækkede de retrograde jøders retfærdige harme, undertiden i en saadan grad, at de samles og jager ham ud af deres by.

Det mærkelige er imidlertid, at skønt Pauls nye tro afviger mere og mere fra den sande jødiske lære, betragter Paul sig stadig som jøde, hvad han ogsaa er — af fødsel og af overbevisning. Efter hans egen opfatelse er den tro, han forkynder, i virkeligheden jødedommen i en ny forenklet form. Han selv adlyder løy-

alt og samvittighedsfuldt de ceremonielle love, men han vil ikke forlange af andre, at de skal underkaste sig, hvad han anser for en urimelig og overflødig formalitet.

Det kunne være fristende at følge Paul til martyriets bitre ende, men det er ikke formaålet med denne kronik. Som afsluttende vignet vil jeg dog anføre den rammende karakteristik, som den jødiske historiker, *Joseph Klausner*, giver af hedningepostilen. „Paul“, siger han, „havde omskabt en lille jødisk sekt til en halvt jødisk, halvt kristen religion, der bredte sig over den hele verden. Han var den *virkelige grundlægger af kristendommen*. Det kan trygt siges: uden Jesus ingen Paul. Men det kan lige saa trykt siges: uden Paul ingen kristen verdensreligion med en klart udviklet og let forståelig teologi.“

✱

Inden vi helt forlader Paul, må vi blade lidt i „Apostlenes Gerninger“ — i hvert fald i det afsnit, der omhandler Paul. Det menes skrevet af den kristne græker Lukas, forfatteren af Lukas-evangeliet, en nær ven af Paul. Det, der umiddelbart slaar en ved læsningen, er den jødefjendtlige tendens. Paa tyve steder nævnes jøderne paa en hadefuld maade. Tilsyneladende er jøderne ifølge dette aktstykke kilden til alt ondt. De forfølger de kristne og forsøger at skade dem ved at bagtale dem over for romerne. Meget tyder paa, at Paul har inspireret Lukas til disse bagholdsangreb paa jøderne. Hvis dette er tilfældet, staar vi over for et højst mærkeligt fænomen, nemlig „den antisemitiske jøde“.

Nogle bibelkritikere har en plausible forklaring paa fænomenet. Paul har — mener man — pr. intuition faaet fat i den rigtige ende af en

stor religiøs idé. Som den fremragende agitator han er, hamrer han løs og bygger op. Hedningerne flokkes om ham. Den ene kristne menighed skyder op efter den anden. Snart sidder han midt i et stort spind og behøver bare at trække i traadene.

Der er dog et par farlige skær, han må saa se at styre udenom. Det ene er de retroende jøder, der betragter ham som en fusker. Det andet er romerne, der ikke lægger ham hindringer i vejen. Paul, om hvem det blev sagt, at „hans hjerte ikke lignede hans ansigt“ forstaar et snakke for romerne, saa de fatter tillid baade til ham og til den lære, han udbreder. Nu taler Paul selvfølgelig ikke højt om, at den Jesus, hedningerne opfordres til at bøje knæ for, er den samme som romerne foraar tilbage korsfæstede paa Golgatha for oprørsforsøg mod den romerske besættelsesmagt. Jesus bliver gjort til en ukendt mand, hvis guddommelige egenskaber først viser sig, da han paa tredjedagen staar op fra de døde. Og naturligvis er det ikke paa romernes eget initiativ han er blevet naglet paa korset, nej — det skete paa udtrykkeligt forlangende af ypperstepresterne og de skriftkloge. Paul har lukket øjne og øren for dette „fromme“ bedrag, der gik ud over de retroende jøder, og gør det den dag i dag. Fanatikere af Pauls art gør sig sjældent mange skruller, naar det gælder fremme af den sag, de kæmper for. Saavidt bibelkritiken.

„Apostlenes Gerninger“ affattet i den endelige form, regner man for at være fra ca. aar 95 efter Kristi fødsel. Korsfæstelsen fandt sted i aaret 39, og i aaret 70 blev templet jævnet med jorden, Jerusalem erobret af romerne og byens jødiske ind-

byggere solgt som slaver. Jøderne var som nation og som folk sunket dybere og dybere og var, da beretningen om Paul blev til, helt uden betydning og kunne ikke protestere, mens romerne stod paa høiden af deres magt.

Maaske uden at tænke over konsekvenserne *saaded Paul den kristne antisemitismes første frø*, der allerede i romerkirkens første dage skulde vokse op og brede sig som farligt ukrudt. Tilbøjeligheden til at krybe for romerne og sværte jøderne kommer ogsaa frem i Johannes-evangeliet, der er fra samme tid som „Apostlenes Gerninger“ (d. v. s. mod slutningen af 1. århundrede) og viser den samme jødefjendtlige tendens. To ting er paafaldende ved læsningen af dette evangelium.

For det første forekommer ordet „jøde“ meget oftere end i de andre evangelier. Mens ordet optræder fem gange hos Lukas og Matthæus og seks gange hos Markus, figurerer det hos Johannes — 70 gange. Dernæst taler Johannes om jøderne, som om han talte om et fremmed folk — fremmed for Jesus og fremmed for ham selv, og altid paa en ringeagtende eller foragtelig maade.

Forklaringen er rimeligvis den samme som for Pauls vedkommende, nemlig hensynet til romerne, som han havde lige ind paa livet, og som han var interesseret i at staa paa en god fod med. Medmindre en afskriver paa egen haand har rettet i manuskriptet for ikke at bringe evangelisten (og sig selv) i fortræd.

✱

For nogle aar siden udkom der paa fransk en bog „Jesus et Israël“ af den i Paris boende jødiske historiker *Jules Isaac*, der personlig har været den tyske antisemitisme paa saa nært hold, at det endnu smerter

ham at tænke derpaa. Paa bogens første blad læses følgende linjer:

„Til min hustru og min datter,  
dræbt af tyskerne,  
dræbt  
simpelthen fordi de hed Isaac.“

I sin bog paaviser Jules Isaac, hvordan kristenheden i aarhundrederne fremover har fortsat med at bære gødning til antisemitismens uhyggelige ukrudt.

En skematisk opstilling vil lette overblikket:

2. aarh.: *Den hellige Justin*: „Jeres omskiærelse er det skændselsmærke, hvormed det alvidende forsyn forud har stemplet jer som Jesu og profeternes mordere.“

3. aarh.: *Teologen og bibelfortolkeren Origenes*: „Det er jøderne, der har naglet Jesus paa korset.“

4. aarh.: *Kirkehistorikeren, biskoppen af Caesarea*: „Saaledes tugtedes jøderne til straf for deres forbrudelse og deres ugudelighed.“

*Den hellige Ephrem* kalder jøderne for „omskaaene hunde“.

*Kirkefaderen Jeronimus* stempler jøderne som „slanger i Judas' lignelse“ — og han lover dem højtideligt de kristnes had.

*Den hellige Johannes Chrysostomos*: „Hvordan gaar det til, at troende kristne ikke skammer sig for at have samkvem med dem, der har udgydt Jesu blod?“

5. aarh.: *Den hellige Augustinus*: „Den sidste time er kommet for vor Herre Jesus! De holder ham — jøderne. De fornærmer ham — jøderne. De binder ham — jøderne. De kroner ham med torne, de tilsøler ham med deres spyd, de pisker ham, de overdænger ham med haan, de nagler ham til korset, de borer deres lænser i hans kød.“

Helt frem til middelalderen gøder katolske kirkefædre jødehadets ukrudt. Saa kommer reformatorerne dem til hjælp. *Luther* erklærer, at hvis han finder en from jøde at døbe, vil han føre ham ud paa broen over Elben, binde ham, fastgøre en sten om hans hals og styrte ham ud i floden med ordene: Jeg døber dig i Abrahams navn!

*Luther* kan tage de katolske kirkefædre under armen. Hver og en af dem maa bære sin del af ansvaret for, at Anne Frank maatte dø. Men lad os ikke slaa os for brystet og tro, at vor egen tid er bedre. Hvad mener man saaledes om en lille „legende“, *Papini* har skrevet, og som handler om en højstaaende jødisk rabbiner, der opsøger paven for at slaa en handel af med denne. Rabbineren tilbyder, at et meget stort antal jøder vil lade sig kristne, hvis kirken til gengæld vil stryge passionsugen af sin kalender. Rabbineren tilbyder derudover et bjerg af guld. Paven svarer med ophøjet værdighed: „Tving mig ikke til at sige, at der i enhver jøde bor en Judas. I har solgt Jesus for 30 sølvpenge, og i dag vil I købe ham tilbage for en del af det guld, I i aarhundredernes løb har samlet sammen ved rov og aager.“ Denne „legende“ er fra 1938.

Otte aar senere (1946) skrev *Daniel Rops* i sin hellige historie om Jesus: „Jøderne havde raabt: Lad hans blod komme over os og vore børn. Gud havde i sin retfærdighed bønhørt dem.“ Og han fortsætter: „Ansigtet af det forfulgte Israel fylder historien, men det faar os ikke til at glemme hint andet ansigt, tilsolet af blod og spyt — dette andet

ansigt, som jøderne ingen medlidenhed havde med.“

Til sidst henter jeg fra *Herbert Pundiks* lille bog om „Israel 1948—1958“ følgende lille fodnote:

Den 26. juni 1947 udsendte den engelske øverstkommanderende i Palæstina, *Sir Evelyn Barker* en dagsbefaling, hvori han forbad de engelske tropper at fraternisere med jøderne i Palæstina. Dagsbefalingen sluttede med ordene: „Jeg forstaar, at disse forholdsregler vil skabe vanskeligheder for soldaterne (men) de vil straffe jøderne netop paa en maade, som denne race hader mere end noget: ved at rette et slag mod deres lommer og vise dem, hvor meget vi afskyr dem.“

Gennem snart 1900 aar er jøderne blevet gjort ansvarlige for Jesu død og blevet stemplet som mordere — Kristusmordere. Forbandelsen har fulgt dem, had er blevet prædike med dem, og de er blevet pint og myrdet i hobetal. Dette maa dog engang høre op. De kristnes uvilje over for jøderne er taabelig og ulogisk. Tænk paa, hvad de kristne har modtaget fra jøderne: fremfor alt troen paa én gud, som er buade jødernes og de kristnes Gud. Dernæst den idé, at alle mennesker er lige for Gud. Kristendommen er et barn af jødedommen og Det nye Testamente har sine rødder i jødiske traditioner. De kristnes øjne maa aabnes for samhørigheden mellem jødisk tro og kristen tro og jødisk og kristen etik. Kun gennem gensidig forstaaelse til gensidig respekt og sympati. Kun heri og ikke i noget andet kan man se en „endelig løsning“ — som salig *Adolf* udtrykte sig.

CARL TH. DREYER